

Kicowska, Alicja

Organizacja średniego szkolnictwa rolniczego (stancjonarnego) w województwie olsztyńskim w latach 1945-1956

Komunikaty Mazursko-Warmińskie nr 4, 479-488

1979

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Alicja Kicowska

ORGANIZACJA ŚREDNIEGO SZKOLNICTWA ROLNICZEGO (STACJONARNEGO) W WOJEWÓDZTWIE OLSZTYŃSKIM W LATACH 1945 — 1956

Średnie szkoły rolnicze odegrały — obok szkolnictwa podstawowego — ważną rolę w podnoszeniu oświaty i kultury społeczeństwa wiejskiego, szczególnie na Ziemiach Odzyskanych, gdzie były one jednym z istotnych czynników przyspieszenia procesów adaptacji napływowej ludności wiejskiej. Wpływały one także na podnoszenie poziomu oświaty rolniczej.

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie genezy i rozwoju liczebnego średnich szkół rolniczych na Warmii i Mazurach. Omówione zostaną również zmiany struktury organizacyjnej, kierunków kształcenia i rozwoju bazy materialnej tego typu szkolnictwa w obrębie województwa olsztyńskiego w latach 1945—1956. Przyjęcie końcowej cezury uzasadnione jest tym, że rok ten stanowi okres radykalnych zmian w polityce gospodarczej kraju, które spowodowały zmiany organizacyjne i programowe szkolnictwa rolniczego.

Rozwój szkolnictwa rolniczego w Polsce uzależniony był głównie od dwóch czynników: ogólnego kierunku polityki oświatowej i kierunku polityki rolnej. Analizując zatem średnie szkolnictwo należy uwzględnić zmiany, jakie charakteryzowały ówczesną politykę oświatową państwa oraz przemiany społeczno-gospodarcze wsi polskiej.

W polityce rolnej, będącej częścią polityki ogólnogospodarczej kraju, obserwujemy na przestrzeni analizowanego okresu (1945—1956) pewne etapy. Pierwsze lata po wyzwoleniu cechują się dążeniem do odbudowy kraju ze zniszczeń wojennych oraz zagospodarowaniem Ziemi Odzyskanych. W polityce rolnej lat 1944—1948 dominuje troska o rozwój gospodarki indywidualnej.

Kolejny etap, obejmujący lata 1949—1956, charakteryzował się intensywną socjalizacją wsi i rolnictwa, w której główny nacisk położono na skolektywizowanie gospodarki indywidualnej.

Przemiany polityczne, gospodarcze i kulturalne po wojnie determinowały konieczność zmian w dziedzinie oświaty i wychowania. Dyskutowano o tym m. in. na Ogólnopolskim Zjeździe Oświatowym w Łodzi (VI 1945) czy Ogólnopolskim Zjeździe Pedagogicznym, także w Łodzi, w czerwcu 1946 roku. Należało stworzyć taki system oświatowo-wychowawczy, który umożliwiłby uczestnictwo w życiu kulturalnym narodu szerokich mas pracujących, szybki i wszechstronny postęp w życiu kraju, zapewnił młodzieży gruntowną wiedzę ogólną i zawodową. Polityka oświatowa, funkcjonująca w nowych warunkach, nakreśliła sobie następujące cele: zapewnienie kadr dla potrzeb gospodarki narodowej, upowszechnienie oświaty, nauki i kultury, dążenie do zapewnienia każdemu warunków do indywidualnego rozwoju intelektualnego, moralno-

-społecznego, kulturalnego i fizycznego¹. Realizacji tych celów służyć miał cały system oświatowo-wychowawczy, w którym znaczące miejsce zajmuje system szkolny. Szkoła miała być jednolita, powszechna, publiczna i bezpłatna. Ponadto postulowano ośmioletnią i ośmioklasową, obowiązkową i jednolitą pod względem organizacyjnym i programowym, szkołę podstawową na wsi i w mieście, średnią szkołę ogólnokształcącą oraz zawodową, opartą na podbudowie ośmioklasowej szkoły podstawowej, decentralizację sieci szkół średnich, co umożliwiłoby szerszy dostęp do niej (szczególnie młodzieży ze wsi), rozbudowę form oświaty dorosłych, skierowanie odpowiednich dotacji finansowych na rozbudowanie sieci internatów szkolnych i rozwinięcie szerokiej akcji stypendialnej. Kształcenie zawodowe projektowano oprócz we wszystkich typach szkół zawodowych na podbudowie programowej ośmioklasowej szkoły podstawowej, zakładano ponadto, iż szkoły zawodowe wszystkich stopni muszą przygotowywać młodzież do wykonywania zawodu zarówno pod względem teoretycznym, jak i praktycznym oraz dawać podstawy wykształcenia ogólnego w celu umożliwienia nauki w szkołach stopnia wyższego². Wytyczne te miały stanowić punkt wyjścia do opracowania i uchwalenia nowej ustawy o organizacji systemu szkolnego.

Postanowienia Zjazdu Łódzkiego nie zostały jednak zrealizowane ani od strony organizacyjnej, ani programowej ze względu na trudności, które państwo musiało przezwyciężyć, aby odbudować bazę materialną szkolnictwa, rozbudować sieć szkół powszechnych i podnieść ich stopień organizacyjny, realizować powszechność nauczania itd. Wobec tego Ministerstwo Oświaty 4 maja 1948 roku wydało instrukcję, na podstawie której wprowadzono w całym kraju, począwszy od roku szkolnego 1948/1949, obowiązkową siedmioletnią i siedmioklasową szkołę podstawową, stanowiącą podbudowę programową dla kształcenia wyższego stopnia zarówno w kierunku ogólnokształcącym, jak i zawodowym.

W woj. olsztyńskim organizowanie oświaty rolniczej rozpoczęto już w pierwszych miesiącach po wyzwoleniu, kiedy to przy Izbie Rolniczej powstał Wydział Oświaty Rolniczej, przyłączony 2 kwietnia 1945 roku do Wojewódzkiego Urzędu Ziemskiego. Wydział ten rozpoczął organizowanie szkolnictwa od przejścia i zabezpieczenia wytypowanych ośrodków na cele szkolne, zatrudnienia nauczycieli i instruktorów oraz zorganizowania szkół w tych miejscowościach, gdzie osiedliło się więcej ludzi. Stan na dzień 31 grudnia 1945 roku był następujący: w Wydziale Oświaty Rolniczej pracowało pięć osób, w tym dwóch inspektorów oświaty rolniczej, zgłosiło się i zostało zatrudnionych szesnastu nauczycieli i siedmiu instruktorów, w trakcie organizacji znajdowało się osiem szkół rolniczych (wszystkich typów), przejęto sześć ośrodków na cele szkolne³.

Odradzające się szkolnictwo zawodowe w pierwszych latach powojennych wzorowało się na systemie szkolnictwa przedwojennego, a więc średnią szkołę rolniczą stanowiły gimnazja i licea. Zadaniem gimnazjum gospodarstwa wiejskiego było przygotowanie młodzieży do prowadzenia większych gospodarstw rolnych, pracy w zakładach związanych z rolnictwem, działalności społeczno-

1 M. Pecherski, *Problemy i perspektywy rozwoju szkolnictwa w Polsce Ludowej*, Warszawa, 1973, ss. 149–152.

2 S. Wołoszyn, *Historia wychowania i myśli pedagogicznej w zarysie*, Warszawa 1964, s. 718.

3 Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Olsztynie (dalej WAPO), Wojewódzki Urząd Ziemski, sygn. 16, Sprawozdanie Wydziału Oświaty Rolniczej za okres 15 V 1945 – 31 XII 1945.

-gospodarczej oraz pracy w szkołach rolniczych niżej zorganizowanych. Gimnazja mogły prowadzić następujące kierunki specjalizacyjne: rolnictwo, ogrodnictwo, leśnictwo, mleczarstwo, hodowlę zwierząt lub roślin, pszczelarstwo, rybactwo, wikliniarstwo, łaskarstwo, meliorację, weterynarię, przetwórstwo, przemysł ludowy, samorząd wiejski, spółdzielczość rolniczą i inne. Nauka trwała 3 lata. Podbudowę programową dla nauczania w gimnazjum stanowiła siedmioletnia szkoła powszechna ⁴.

Liceum gospodarstwa wiejskiego kształciło instruktorów i nauczycieli dla gminnych i powiatowych szkół rolniczych oraz kierowników uspołecznionej gospodarki wiejskiej. Program nauczania realizowano w ciągu 3 lat, przy czym jeden rok przeznaczony był na praktykę pod nadzorem szkoły. Liceum mogło mieć te same specjalności co gimnazjum. Prawo wstępu do liceum mieli absolwenci gimnazjum ogólnokształcącego lub zawodowego, ale również absolwenci powiatowych szkół gospodarstwa wiejskiego oraz szkół wychowania społecznego, którzy ukończyli kurs wstępny z wynikiem pomyślnym. Absolwenci liceum gospodarstwa wiejskiego otrzymywali tytuł technika danej specjalności. Ukończenie liceum uprawniało również do wstępu na wyższą uczelnię ⁵.

W pierwszych latach po wyzwoleniu średnie szkoły rolnicze w Polsce rozwijały się stosunkowo szybko. W Olsztyńskim sytuacja była nieco odmienna. Trwające wciąż migracje ludności, brak odpowiednich budynków, podstawowych pomocy szkolnych, wody, światła, opału, duże zniszczenia gospodarstw rolnych, przejmowanych na cele szkolne, brak kadry nauczycielskiej, wpływały ujemnie na tempo i możliwości organizacyjne szkolnictwa rolniczego. Pomimo tych trudności pod koniec roku szkolnego 1945/46 w woj. olsztyńskim pracowały już trzy licea i cztery gimnazja rolnicze. Były to następujące szkoły: Gimnazjum Gospodarstwa Wiejskiego i Liceum Rybackie w Giżycku, Gimnazjum i Liceum Ogrodnicze w Olsztynie, Gimnazjum i Liceum Gospodarstwa Wiejskiego w Olsztynie oraz Gimnazjum Gospodarstwa Wiejskiego w Szczytnie. W następnym roku zorganizowano kolejne szkoły, a mianowicie: Liceum i Gimnazjum Rolniczo-Hodowlane w Dobrocinie (powiat morąski), Żeńskie Gimnazjum Gospodarstwa Wiejskiego w Morągu, Gimnazjum Rolnicze w Paśleku, Liceum Rolno-Spółdzielcze w Kętrzynie, zaś Gimnazjum i Liceum Gospodarstwa Wiejskiego przeniesiono z Olsztyna do Lidzbarka Warmińskiego.

We wrześniu 1947 roku średnie szkoły rolnicze w Olsztyńskim szkoliły młodzież w zakresie gospodarstwa wiejskiego, ogrodnictwa, ogólnorolniczym, rolniczo-hodowlanym i rybackim. Ponadto projektowano uruchomienie w najbliższym czasie dwóch gimnazjów i jednego liceum o specjalności ogrodniczej, liceum przemysłu rolnego, liceum rolniczo-hodowlanego oraz liceum o specjalności wodno-melioracyjnej ⁶.

Bazę materialną pierwszych średnich szkół rolniczych stanowiły obiekty po niemieckich szkołach, majątkach obszarnczych, a także domy prywatne i inne pomieszczenia trudne do adaptacji na potrzeby szkolne. I tak np. Liceum i Gimnazjum Rolniczo-Hodowlane w Dobrocinie zlokalizowano w byłym majątku obszarnczym. Pomimo bardzo trudnych warunków (znaczną dewastacja obiektu) już w pierwszych miesiącach pracy szkoły urządzono trzy

⁴ Dziennik Urzędowy Ministerstwa Rolnictwa i Reform Rolnych, 1945, nr 13, Okólnik Ministra Rolnictwa i Reform Rolnych w sprawie ustalenia typów szkół rolniczych (15 IX 1945).

⁵ *Ibidem*.

⁶ Okólnik nr 27 z 15 VII 1945 w sprawie organizacji roku szkolnego 1947/48 w szkołach podległych Ministerstwu Rolnictwa i Reform Rolnych, Oświata Rolnicza, 1947, nr 7-8, s. 232.

izby lekcyjne i trzy pracownie przedmiotowe, internat zaś zlokalizowano w pałacu.

Gimnazjum Rolnicze w Giżycku zlokalizowano w budynku prywatnym. Szkoła dysponowała bardzo szczupłą bazą, niemniej wygospodarowano trzy izby lekcyjne oraz 30 miejsc w internacie. W 1947 roku szkoła ta otrzymała od władz miejskich dwa dodatkowe budynki. Po dokonaniu niezbędnych remontów utworzono dalsze izby lekcyjne, trzy pracownie przedmiotowe oraz internat na 100 miejsc ⁷.

Na cele Liceum Rolniczego w Karolewie przeznaczono zespół budynków, w którym podczas II wojny mieściły się szpital oraz budynki administracyjne kwatery Hitlera. Stan tych zabudowań w chwili przejścia ich przez szkołę najlepiej odzwierciedla zapis w kronice szkolnej: „Zniszczone budynki, leje bombowe, gruzy i sterty śmieci — to obraz ówczesnego Karolewa” ⁸.

Budynek przeznaczony na szkołę rolniczą w Lidzbarku Warmińskim w chwili przekazania był bardzo zniszczony. Dzięki wysiłkom ówczesnego dyrektora szkoły, Józefa Wierzbickiego, doprowadzono budynek do takiego stanu, który umożliwiał rozpoczęcie zajęć. Wyposażenie podstawowe (stoły, krzesła, tablice itp.) uzupełniono z nie zajętych dotąd obiektów po niemieckich szkołach na terenie miasta i sąsiednich wsi. Budynek był piętrowy. Parter przeznaczono na sale lekcyjne oraz pracownię biologiczną, natomiast na piętrze znajdował się internat. W roku 1946 przydzielono szkole 90 ha użytków rolnych, w tym 30 ha użytków zielonych. Na obszarze całego gospodarstwa szkolnego znajdowało się dużo niewypałów. Tylko 10 ha gruntów nadawało się do uprawy. Budynki znajdujące się na terenie gospodarstwa były zniszczone i wymagały remontów ⁹.

W podobnej sytuacji znajdowała się większość gospodarstw szkolnych, gdyż znaczną część tych ośrodków przekazano szkołom w części lub całkowicie zdewastowanych. Pola, od trzech lub czterech lat leżące odłogiem, zostały jednak obsiane na obszarze 467 ha (na ogólną liczbę 902 ha gruntów gospodarstw szkolnych). Oprócz pól obsianych szkoły dysponowały 224 ha łąk oraz 54 ha ogrodów, a także 157 ha odłogów i nieużytków. Stan inwentarza żywego i martwego w roku szkolnym 1946/47 był, jak na ówczesną sytuację w województwie, wystarczający ¹⁰.

Bilans średniego szkolnictwa rolniczego w woj. olsztyńskim za lata 1945—1948 należy uznać za dodatni. Przecież cały system oświaty rolniczej na Warmii i Mazurach trzeba było budować od podstaw. Tereny te nie miały tradycji w kształceniu rolniczym. Przed powrotem tych ziem do Macierzy istniało wprawdzie w tej części Prus Wschodnich, która znajduje się obecnie w granicach woj. olsztyńskiego, piętnaście niemieckich szkół rolniczych o charakterze dokształcającym, w których zajęcia dydaktyczne odbywały się w sezonie jesienno-zimowym i trwały od pięciu do sześciu miesięcy ¹¹, ale niemieckie szkolnictwo nie mogło być wzorem dla organizatorów polskiej oświaty rolniczej. Nowo powstające szkoły rolnicze należało przystosować do potrzeb i wa-

7 WAPO, Urząd Wojewódzki, sygn. 31, Sprawozdanie Oddziału Oświaty Rolniczej 1945—1948.

8 Kronika szkolna Zespołu Szkół Rolniczych w Karolewie 1948—1958 (w zbiorach szkoły).

9 Relacja ustna pierwszego dyrektora szkoły, J. Wierzbickiego (zapis własny).

10 WAPO, Olsztyńska Wojewódzka Rada Narodowa, sygn. II/91-2/2, Sprawozdanie wojewody W. Jaśkiewicza.

11 T. Filipkowski, *Z dziejów szkolnictwa na Warmii i Mazurach*, Komunikaty Mazursko-Warmińskie, 1971, nr 1, s. 32.

runków odrodzonego państwa, z jednoczesnym uwzględnieniem specyfiki regionalnej, wymagającej przygotowania ludności zamieszkałej we wsi olsztyńskiej do gospodarowania indywidualnego (zadanie to miała spełnić powszechna oświata rolnicza), jak również w państwowych gospodarstwach rolnych, do czego miały przygotowywać średnie szkoły rolnicze, a więc gimnazja i licea.

Od momentu powrotu Warmii i Mazur do Polski jasno zdawano sobie sprawę z rolniczego charakteru tego regionu i od samego początku starano się prowadzić właściwą politykę w tym kierunku. Daje się również zauważyć tendencje dostosowywania kierunków kształcenia w szkołach do potrzeb rolnictwa regionu. Wyrazem tego jest fakt tworzenia szkół o specjalnościach: gospodarstwa wiejskiego, ogólnorolniczej, ogrodniczej, rolniczo-hodowlanej. Rozwój ilościowy średnich szkół rolniczych w Olsztyńskim był wolniejszy niż na innych terenach Polski. Złożyły się na to w głównej mierze bardzo duże zniszczenia wojenne i wyludnienie terenu. Zorganizowanie jednak w tych bardzo trudnych warunkach 9 gimnazjów i liceów rolniczych było dużym osiągnięciem.

W roku 1948 miała miejsce druga z kolei reforma szkolnictwa w Polsce. Wprowadzone zmiany dotyczyły organizacji szkolnictwa, jak również programów nauczania. W szkołach ogólnokształcących wprowadzono jednolite jedenastoletnie kształcenie (siedmioletnia szkoła podstawowa i czteroletnie liceum). W szkolnictwie zawodowym, a więc i średnim rolniczym, zachowano jeszcze chwilowo dwustopniowość. Zmiany organizacyjne i programowe w średnim szkolnictwie rolniczym miały na celu dostosowanie go do potrzeb życia gospodarczego, związanie ze szkołą ogólnokształcącą i zawodową nierolniczą (zapewnienie drożności) oraz szybsze przygotowanie wykwalifikowanej kadry. Miała ona odegrać ważną rolę w nowym, zapoczątkowanym od 1948 roku okresie intensywnej socjalizacji wsi i rolnictwa, wyrażającym się głównie kolektywizacją gospodarstw indywidualnych.

Dalszy rozwój kraju uzależniany był w dużej mierze od kierunku rozwoju oświaty, która miała przygotować kadry dla rozwijającego się przemysłu oraz rolnictwa, w którym zachodziły zmiany w strukturze władania ziemią; następowała także specjalizacja produkcji rolnej.

Troska o należyty kierunek rozwoju oświaty znalazła swoje odbicie w „Deklaracji ideowej Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej”, uchwalonej na Kongresie Zjednoczeniowym Polskiej Partii Robotniczej i Polskiej Partii Socjalistycznej. Zwracała ona uwagę na fakt, że: „Podstawowymi warunkami stworzenia kultury socjalistycznej w Polsce są: całkowita likwidacja analfabetyzmu w kraju, dalsza rozbudowa szkolnictwa wszystkich szczebli, zwłaszcza szkolnictwa zawodowego, wychowanie kadr nauczycielskich, wydajna poprawa położenia nauczycieli, podniesienie poziomu ideologicznego naszego szkolnictwa i przepojenie tego szkolnictwa ideami marksizmu-leninizmu, związanie działaczy nauki i sztuki z masami ludowymi i ich walką, szeroka przebudowa i rozbudowa instytucji kulturalnych w mieście i na wsi, udostępnienie masom ludowym wszystkich zdobyczy kultury i aktywny udział mas ludowych w budowaniu nowej kultury”¹².

Tak więc zmiana kierunku polityki gospodarczo-społecznej i wynikające

¹² Deklaracja ideowa PZPR, Warszawa 1948, ss. 21–27; podano za B. Potyrała, W. Szlufik, *Szkolnictwo ogólnokształcące na Ziemiach Zachodnich i Północnych w latach 1945–1970*. Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk 1972, ss. 33–34.

stąd zadania dla kwalifikowanej kadry wyznaczały główny kierunek zmian w funkcjonującym systemie szkolnym.

Reformę rozpoczęto od przekształcenia dotychczasowych gimnazjów i liceów rolniczych na licea rolnicze dwojakiego typu: czteroletnie i pięcioletnie (dwustopniowe). Liceum czteroletnie, dla absolwentów siedmioletniej szkoły podstawowej, przygotowywało kandydatów na nauczycieli w powszechnej oświacie rolniczej, instruktorów i pracowników administracji dla państwowych i innych większych gospodarstw rolnych¹³.

Drugi typ szkoły — pięcioletnie liceum dwustopniowe — obejmowało trzyletnie licea I stopnia oraz dwuletnie licea II stopnia. Podbudowę programową dla liceum I stopnia stanowiło 7 klas szkoły podstawowej. Dalszym etapem kształcenia było liceum II stopnia. Liceum rolnicze I stopnia, uzupełnione praktyką zawodową, przygotowywało kandydatów do instruktorskiej pracy w powszechnej oświacie rolniczej, dawało przygotowanie na szczeblu czeladnika do pracy w gospodarce społecznej oraz prawo wstępu do liceum II stopnia. Program nauczania zawierał wiadomości ogólnorolnicze ze specjalizacją jedynie w III klasie. Dwuletnie licea II stopnia były natomiast wyłącznie specjalistyczne. Kształciły one pracowników dla różnych branż i działów rolnictwa oraz dla potrzeb oświaty rolniczej. Ukończenie liceum II stopnia, lub liceum czteroletniego dawało tytuł technika danej specjalności oraz uprawniało do wstępu na wyższą uczelnię¹⁴.

W roku szkolnym 1948/49 w województwie olsztyńskim rozpoczęły pracę cztery licea czteroletnie o specjalnościach: rolniczej, ogrodniczej, rolniczo-hodowlanej, rybackiej; pięć liceów I stopnia o nachyleniu specjalizującym: rolniczym (2), rolniczo-gospodarczym, ogrodniczym, rolniczo-hodowlanym; dwa licea dwuletnie II stopnia o specjalnościach: agrotechnicznej i rolno-spółdzielczej¹⁵. Na skutek powstania czteroletniego liceum rybackiego i rolniczo-hodowlanego postanowiono zlikwidować Państwowe Liceum Rybackie II stopnia w Giżycku i Państwowe Liceum Rolnicze w Dobrocinie. Zlikwidowano również Liceum Rolno-Spółdzielcze (przeniesione w roku szkolnym 1948/49 z Kętrzyna do Karolewa) z zamiarem przekształcenia go w liceum rachunkowości rolnej¹⁶.

Oprócz wyżej wymienionych szkół podległych Ministerstwu Rolnictwa i Reform Rolnych, 1 marca 1948 roku powołano Liceum Agrotechniczne II stopnia w Karolewie, pow. kętrzyński. Organizowała i nadzór nad tą szkołą pełniła Komisja Organizacyjna Liceum Mazursko-Warmińskiego¹⁷. W ramach projektowanej placówki zamierzano zorganizować wiele różnych zakładów oraz instytucji oświatowo-wychowawczych i naukowych, w tym także szkół rolniczych różnego stopnia organizacyjnego. I tak w rejonie Szczytna i okolic funkcjonować miały takie placówki oświaty rolniczej jak: szkoła ry-

13 Dziennik Urzędowy Ministerstwa Rolnictwa i Reform Rolnych 1948, nr 12, poz. 37, Okólnik o organizacji roku szkolnego 1948/49 w szkołach podległych Ministerstwu Rolnictwa i Reform Rolnych.

14 Ibidem; także WAPO, OWRN, sygn. II/91-2/5.

15 Dziennik Urzędowy Ministerstwa Rolnictwa i Reform Rolnych 1949, nr 1, poz. 2; Kronika Zespołu Szkół Rolniczych w Karolewie.

16 Kronika Zespołu Szkół Rolniczych w Karolewie.

17 O próbach organizacji Liceum Mazursko-Warmińskiego pisze T. Filipkowski w artykule *Próba reaktywowania Liceum Krzemienieckiego im. T. Czackiego na Warmii i Mazurach w latach 1946—1949*, Przegląd Historyczno-Oświatowy, 1973, nr 4, ss. 539—547; K. Szyłejko, *Problemy nauki zawodu (wspomnienia)*, Warmia i Mazury, 1974, nr 8, s. 13.

backa, szkoła leśna, liceum spółdzielcze, niższa szkoła rolnicza, uniwersytet ludowy. W Kętrzynie zaś zlokalizowane miały być zakłady kształcenia nauczycieli niższych szkół rolniczych, szkoła gospodarstwa domowego, szkoła rolnicza i szkoła ogrodnicza¹⁸.

Podjęcie prób utworzenia Liceum Mazursko-Warmińskiego, które miało być kontynuatorem idei Liceum Krzemienieckiego, było w ówczesnych warunkach Warmii i Mazur inicjatywą bardzo śmiałą, która w konsekwencji miała ożywić region pod względem kulturalno-oświatowym i naukowym. Ostatecznie jednak nie doszło do powstania tej placówki. Było to w głównej mierze wynikiem reformy systemu oświaty i wychowania w 1948 roku, która nie przewidywała tego typu szkoły w nowej strukturze organizacyjnej szkolnictwa¹⁹. Z chwilą rozwiązania Komisji Organizacyjnej nadzór nad Liceum Agrotechnicznym przejęły władze oświaty rolniczej.

Zachowanie dwustopniowości w kształceniu rolniczym (licea I i II stopnia) nie zapewniło — jak planowano organizując tego rodzaju szkoły — szybkiego dopływu kadr dla rolnictwa. Większość młodzieży bowiem, po ukończeniu liceum I stopnia, zamiast podjąć pracę w zawodzie, kontynuowała naukę w liceum II stopnia. Absolwent liceum I stopnia nie miał bowiem określonej pozycji w zawodzie; nie posiadał tytułu technika ani matury²⁰. Zaczęto więc postulować stworzenie jednolitej średniej, czteroletniej szkoły rolniczej, po ukończeniu której absolwent otrzymywałby tytuł technika i prawo wstępu na wyższą uczelnię²¹.

W roku szkolnym 1949/50 działało jeszcze w Olsztyńskim 10 liceów I i II stopnia. Nowo zorganizowane szkoły rolnicze to Liceum Rolno-Spółdzielcze w Karolewie i Liceum Hodowlane — również w Karolewie²².

Zarządzenie Ministerstwa Rolnictwa i Reform Rolnych z 7 lipca 1950 roku wprowadziło ostatecznie — tak jak postulowano — jednolite, czteroletnie liceum.

W roku szkolnym 1950/51 w Olsztyńskim działało osiem liceów rolniczych o specjalnościach: rolniczej (2), hodowlanej (2), rybackiej (1), rolniczo-łąkarskiej (1), rachunkowości rolnej (1), mechanizacji rolnictwa (1). Nowo utworzone kierunki kształcenia to: mechanizacja rolnictwa, rachunkowość rolna oraz kierunek rolniczo-łąkarski²³. Zlikwidowano natomiast specjalność ogrodniczą. Decyzja ta była wynikiem tendencji, zmierzających do tworzenia w rolnictwie specjalizacji o charakterze wielkotowarowym. Ze względu na trudne warunki klimatyczno-glebowe Warmii i Mazur uznano, iż produkcja ogrodniczo-warzywnicza nie będzie tu opłacalna.

Kolejna zmiana w organizacji średnich szkół rolniczych nastąpiła w roku 1951, kiedy na mocy Uchwały Prezydium Rządu nr 654 z 16 września 1951 roku w miejsce dotychczasowych czteroletnich liceów powołane zostały czte-

18 T. Filipkowski, *Oświata na Warmii i Mazurach w latach 1945—1960*, Warszawa 1978, s. 161.

19 *Ibidem*, s. 163.

20 B. G. — F. L. [B. Gałęski, F. Legacki], *Przed nowym rokiem szkolnym w oświacie rolniczej 1949/50*, Nauka i Oświata Rolnicza, 1949, nr 5—6, s. 32.

21 B. Gałęski, *Zmiany w rolniczym szkolnictwie zawodowym*, *ibidem*, 1949, nr 9—10, s. 28.

22 *Dziennik Urzędowy Ministerstwa Rolnictwa i Reform Rolnych*, 1949, nr 11, poz. 61. Okólnik z 21 VI 1949 r. o organizacji roku szkolnego 1949/50 w liceach rolniczych podległych Ministerstwu Rolnictwa i Reform Rolnych.

23 *Ibidem*.

roletnie technika rolnicze²⁴. Reforma ta wiązała się właściwie tylko ze zmianą nazwy szkoły oraz wprowadzeniem innego czasu trwania i odbywania praktyk zawodowych. Liceum rolnicze, po przemianowaniu na technikum, przetrwało w niezmienionej postaci do roku szkolnego 1957/58²⁵.

Zmiany w średnim szkolnictwie rolniczym wynikały z reformy całego kształcenia rolniczego. Kształcenie to w nowym, zreformowanym systemie odbywało się:

- 1) w technikum rolniczych,
- 2) w niższych szkołach rolniczych,
- 3) w ośrodkach szkolenia kadr rolniczych (dla spółdzielczości produkcyjnej, mechanizacji rolnictwa, państwowej służby rolnej),
- 4) za pomocą nauki korespondencyjnej.

Na potrzeby PGR i POM w roku szkolnym 1954/55 zaczęto organizować dwuletnie zasadnicze szkoły zawodowe mechanizacji rolnictwa. W nowym systemie oświaty rolniczej nie uwzględniono natomiast kształcenia rolniczego dla potrzeb indywidualnej gospodarki rolnej²⁶.

W roku szkolnym 1951/52 w Olsztyńskim liczba techników rolniczych wzrosła z 8 do 10 w stosunku do roku poprzedniego. Wzrost ten wynikał z faktu zorganizowania nowego technikum o specjalności rolniczo-łniarskiej w Białej Piskiej (pow. piski). Ponadto w roku 1950 w wyniku reformy administracyjnej kraju do województwa olsztyńskiego przyłączony został powiat działowski, na terenie którego już w 1945 roku zorganizowano w Gródkach szkołę rolniczą — późniejsze technikum rolnicze.

Lata pięćdziesiąte charakteryzują się wzrostem liczby techników rolniczych w Polsce. Również w Olsztyńskim w roku 1955 uruchomiono dwie następne szkoły tego typu w Reszlu i Kisielicach²⁷. Możliwość rozbudowy sieci techników rolniczych wynikały ze zmiany polityki inwestycyjnej, zapoczątkowanej w 1954 roku. Zarysowujące się dysproporcje w rozwoju przemysłu i rolnictwa spowodowały zmniejszenie wielkości dotacji dla przemysłu na rzecz rolnictwa, z czego część przeznaczono na szkolnictwo rolnicze²⁸. Znajduje to również odbicie w zwiększeniu liczby techników rolniczych w województwie olsztyńskim, których w roku szkolnym 1955/56 było już 11. Kierunki kształcenia nie uległy większym zmianom, mimo że na terenie kraju w analogicznym okresie obserwuje się wprowadzanie wąskich, czasami nowych kierunków kształcenia.

W związku ze wzrostem inwestycji dla rolnictwa uległy poprawie warunki materialne szkół. Szkoły pracujące w trudnych warunkach lokalowych otrzymały dalsze budynki, przeznaczone głównie na internaty dla młodzieży. np. Technikum Rolniczo-Łąkarskie w Lidzbarku Warmińskim dysponowało już trzema budynkami, z czego dwa przeznaczone były na internat. Znacznie mu polepszeniu uległo również wyposażenie klas i pracowni przedmioto-

²⁴ Dziennik Urzędowy Ministerstwa Rolnictwa i Reform Rolnych 1952, nr 3, poz. 8, Zarządzenie ministra z 12 III 1952 w sprawie szkolenia kadr dla rolnictwa.

²⁵ T. Wieczorek, *Szkolnictwo rolnicze w XXX-leciu Polski Ludowej*, Biuletyn Pedagogiczny Szkolnictwa Rolniczego, 1974, nr 2, s. 23.

²⁶ M. Pecherski, M. Świątek, *Organizacja oświaty w Polsce w latach 1917—1977*, Warszawa 1978, s. 79; T. Wieczorek, *Niższe szkoły rolnicze*, w: *Rozwój oświaty rolniczej w Polsce Ludowej*, Katowice 1967, ss. 79—84.

²⁷ Archiwum Urzędu Wojewódzkiego w Olsztynie, Sieć techników rolniczych w województwie olsztyńskim w r. 1955.

²⁸ H. Nowacki, *Kształcenie kadr rolniczych na poziomie średnim w województwie poznańskim w świetle potrzeb gospodarki rolnej w 25-leciu PRL* Poznań, 1970, ss. 25—28.

wych²⁹. Nowo zorganizowane technika w Reszlu i Kisielicach³⁰ otrzymały budynki po niższych szkołach rolniczych. Były to obiekty, przeznaczone w planach inwestycyjnych do rozbudowy i adaptacji na potrzeby szkoły średniej.

Dużym osiągnięciem było zorganizowanie przy Technikum Mechanizacji Rolnictwa w Karolewie warsztatów szkolnych. Kompleks budynków, przeznaczonych dla techników rolniczych w Karolewie, które już wówczas tworzyły zespół szkół rolniczych, był sukcesywnie remontowany i adaptowany do wymogów rozwijających się szkół. Powiększyła się również liczba miejsc w internatach. Na potrzeby Technikum Rolniczo-Lniarskiego w Białej Piskiej wykorzystano budynki, w których mieściły się sąd i więzienie. Po adaptacji stworzono w nich dostateczne warunki do pracy szkolnej.

Lata 1948—1956 charakteryzowały się zmianą kierunku polityki ogólnogospodarczej, co znalazło odzwierciedlenie w polityce oświatowej państwa. Postępująca socjalizacja i specjalizacja rolnictwa uzasadniały potrzebę tworzenia szkół rolniczych o określonych specjalizacjach. Aby zapewnić stosunkowo szybki dopływ odpowiednio przygotowanych kadr do gospodarki rolnej, skrócono czas nauki w średniej szkole rolniczej z lat 5 do 4. Zmiany te, charakterystyczne dla szkolnictwa rolniczego w całym kraju, występowały również w szkolnictwie Olsztyńskiego.

Z perspektywy czasu można stwierdzić, iż o ile ogólne założenia oświaty rolniczej były słuszne, to nie doceniano obaw, że „skrócenie czasu nauki najsilniej dotyka te licea, które mają kształcić pracowników oświatowo-rolniczych, administracyjnych i gospodarstw państwowych, wymagających do swej pracy dużo ogólnego wyrobienia i wszechstronnej wiedzy. Temu niebezpieczeństwu trzeba śmiało spojrzeć w oczy i nie zapomnieć o tym, że absolwentów 4-letnich liceów rolniczych trzeba będzie otoczyć opieką i systematycznie dokształcać”³¹. Wypaczeniu uległa również koncepcja kształcenia rolniczego z uwzględnieniem specjalizacji. Owa nadmierna specjalizacja miała charakter utylitalny. Wynikało to ze skrócenia czasu nauki w średnich szkołach rolniczych, a także z faktu, że wyniki nauczania w szkołach podstawowych, zwłaszcza wiejskich, których absolwenci w znacznej mierze wybierali jako dalszą drogę kształcenia technikum rolnicze, nie były w pełni zadowolające³².

Niewątpliwym osiągnięciem średnich szkół rolniczych tego okresu jest rozbudowa i ustabilizowanie tego typu szkoły, osiągnięte zwiększonymi nakładami inwestycyjnymi na cele oświaty rolniczej, a także zmianą programów nauczania i podniesieniem poziomu kwalifikacji kadry pedagogicznej.

Zwiększenie i polepszenie bazy materialnej techników rolniczych podniosło efektywność pracy tych szkół, co uwidoczniło się już w latach następnych.

Analizując kierunki kształcenia w technicach rolniczych woj. olsztyńskiego należy stwierdzić, że odzwierciedlały one potrzeby rolnictwa regionu jeśli chodzi o kadrę w określonych specjalnościach. Istniało bowiem tutaj duże

29 Kronika Technikum Rolniczo-Ląkarskiego w Lidzbarku Warmińskim (w zbiorach szkolny); Relacja ustna J. Wierzbickiego, zapis własny.

30 Archiwum Urzędu Wojewódzkiego w Olsztynie, Materiały sprawozdawcze Oddziału Oświaty Rolniczej 1952—1955; Relacja ustna J. Kozakiewicz, dyrektorki i organizatorki Technikum Rolniczego w Kisielicach.

31 M. Miśkiewicz, *Reforma ustroju szkolnictwa rolnego*, Nauka i Oświata Rolnicza, 1948, nr 7/8, s. 44, cytata za S. Michalskim *Średnie szkoły rolnicze, w: Rozwój oświaty rolniczej w Polsce Ludowej*, red. T. Wieczorek, Katowice 1967, s. 55.

32 S. Michalski, op. cit., ss. 59—60.

zapotrzebowanie na kadry techniczne o takim przygotowaniu, jak rachunkowość rolna czy mechanizacja rolnictwa. Sprzyjające warunki naturalne dla hodowli i tendencje rozwoju gospodarki rolnej w tym kierunku spowodowały zorganizowanie średnich szkół, kształcących hodowców i łąkarzy. Nie oznacza to jednak, że funkcjonujące szkoły rolnicze zaspokajały w pełni potrzeby rolnictwa regionu na kwalifikowaną kadre.

Rozmieszczenie terytorialne techników na terenie województwa w zasadzie było równomierne. Jedynie powiaty wokół Olsztyna (Ostróda, Nidzica, Szczytno) tworzyły dość rozległy teren, na którym nie było żadnej średniej szkoły rolniczej³³. Młodzież wiejska, zamieszkująca te powiaty, miała więc ograniczone możliwości dostępu do szkoły rolniczej, spowodowane brakiem tego typu placówki w najbliższej okolicy. Z drugiej strony szkoły rolnicze, zlokalizowane na terenie innych powiatów, dysponowały niewielką liczbą miejsc w internatach, a na prywatne stancje nie wszyscy mogli się zdecydować, z uwagi na ograniczone wówczas możliwości finansowe ludności wiejskiej. Przesądziło to o powolnym spadku liczby kandydatów do szkół rolniczych³⁴. Młodzież wybierać zaczęła coraz częściej inne szkoły zawodowe, co rzutowało na brak kwalifikowanych kadr w rolnictwie, pogłębiany faktem, iż w pierwszej połowie lat pięćdziesiątych zlikwidowano wszystkie formy powszechnej oświaty rolniczej.

³³ W powiatach nidzickim i szczyńskim do roku szkolnego 1948/49 funkcjonowały licea rolnicze I stopnia, zlikwidowane z chwilą wprowadzenia w roku 1950 jednolitego czteroletniego liceum.

³⁴ Na przyczyny zmniejszenia się naboru do szkół rolniczych złożyły się jeszcze inne czynniki, takie jak odpływ młodzieży wiejskiej do miast, mała ranga zawodu rolnika i inne.

DIE ORGANISATION DES MITTLEREN LANDWIRTSCHAFTLICHEN (STATIONÄREN) SCHULWESENS IN DER WOJEWODSCHAFT OLSZTYN IN DEN JAHREN 1945—1956

Zusammenfassung

Mit der Organisation des landwirtschaftlichen Schulwesens hat man in dem Gebiet von Olsztyn bereits in den ersten Monaten nach der Befreiung begonnen. Beim Ende des Schuljahres 1945/46 waren in der Wojewodschaft Olsztyn schon 3 landwirtschaftliche Lyzeen und 4 landwirtschaftliche Gymnasien tätig. Im Jahre 1947 waren in den landwirtschaftlichen Mittelschulen folgende Fachrichtungen vertreten: ländliche Landwirtschaft, Gärtnerei, allgemeine Landwirtschaft, Landwirtschaft und Tierzucht, Fischerei.

Die materielle Basis der ersten landwirtschaftlichen Mittelschulen bildeten die Gebäude der früheren deutschen Schulen, der Gutsbesitzer, sowie Privathäuser und andere Räumlichkeiten, die sich nur schwer für Schulzwecke anpassen ließen.

Im Jahre 1948 wurde in Polen eine Schulreform durchgeführt. Die organisatorischen und programmatischen Veränderungen in dem landwirtschaftlichen mittleren Schulwesen bezweckten eine Anpassung dieser Schulen an die Notwendigkeiten des Wirtschaftslebens, die Sicherung ihrer Weksamkeit und die schnellere Vorbereitung der qualifizierten Kader. Sie sollten eine wichtige Rolle in der neuen, 1948 begonnenen Periode der intensiven Sozialisierung des Landes und der Landwirtschaft spielen. Nach der Schulreform gab es in der Wojewodschaft Olsztyn vier vierjährige Lyzeen mit den Fachrichtungen: Landwirtschaft, Gärtnerei, Landwirtschaft und Tierzucht, Fischerei; fünf Lyzeen I. Grades mit den Spezialrichtungen: Landwirtschaft, Landwirtschaft und Wirtschaft, Gärtnerei, Landwirtschaft und Tierzucht; zwei zweijährige Lyzeen II. Grades mit den Spezialrichtungen: Agrartechnik und landwirtschaftliches Genossenschaftswesen.

Im Schuljahr 1951/52 wuchs in der Wojewodschaft Olsztyn die Zahl der landwirtschaftlichen Mittelschulen von acht im Vorjahr bis zehn; im Schuljahr 1955/56 gab es elf Schulen dieser Art. Die Fachrichtungen im Unterricht haben sich nicht wesentlich verändert. Es spiegelten sich darin die Bedürfnisse der Landwirtschaft dieser Region für die fachlich geschulten Kader wider. Es war aber nicht mit der vollständigen Deckung dieser Bedürfnisse gleichbedeutend.

Übers. J. Serczyk